

DOSSIER PEDAGÒGIC
FRONTERA
HISPANO-FRANCESA

**Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat
i SOS Racisme Catalunya**

Barcelona, 2019

DOSSIER PEDAGÒGIC – FRONTERA HISPANO-FRANCESA

Contingut

1. Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades a la frontera hispano-francesa? L'exemple de La Jonquera. . .	4
2. Què succeeix a la frontera hispano-francesa?	6
• Unitat 1. Fronteres, polítiques i persones	7
• Unitat 2. La falta de vies segures i legals i la clandestinitat.	9
• Unitat 3. Totes les persones podem ser refugiades.	10

1. Què podem treballar amb l'alumnat a través de l'anàlisi de la situació de les persones refugiades a la frontera hispano-francesa? L'exemple de La Jonquera.

Conegut popularment per ser el lloc per on es va desenvolupar el gran èxode republicà del gener i febrer del 1939, el pas fronterer entre la Jonquera i El Pertús, conjuntament amb el d'Irun, continua sent a dia d'avui un dels més importants de la línia divisòria que separa Espanya i França. Tot i que no es compta amb dades oficials al respecte, la intensificació dels controls i processos de readmissió durant l'estiu del 2018¹, especialment del costat de la frontera hispano-francesa d'Irún – Hendaya, ens porta a posar el focus sobre la realitat de la frontera catalana i basca. Notícies com l'arribada a Catalunya de gent amagada en camions que tenia la intenció d'arribar a França des d'Itàlia² o el retorn en virtut dels convenis de readmissió de persones que intentaven creuar cap a França³ són cada cop més habituals.

Per tal de conèixer de primera mà aquesta realitat i fer-la arribar a l'alumnat de secundària i batxillerat, un equip de la Comissió Catalana d'Ajuda al Refugiat (CCAR) i SOS Racisme Catalunya va realitzar una Missió d'Observació al gener del 2019. Del coneixement adquirit se'n desprèn un informe d'observació i el següent dossier pedagògic.

A través d'aquest dossier pedagògic, es podran treballar els següents continguts i les següents competències bàsiques de secundària i batxillerat⁴:

Continguts:

- Causes de desplaçaments forçats
- Necessitats i drets humans
- Drets de les persones refugiades
- Empatia i diàleg
- Conceptes: Migració i refugi
- Col·lectius vulnerables
- Empatia i diàleg
- Estereotips, prejudicis i rumors
- Visió crítica de les polítiques

1 Europa Press (25/09/2018). Podemos denuncia “devoluciones en caliente en la frontera de Irún y Marlaska habla de “readmisiones”. Recuperat de <http://www.europapress.es/epsocial/migracion/noticia-podemos-denuncia-devoluciones-caliente-frontera-irun-marlaska-habla-readmisiones-20180925180432.html>

2 Soler, T. (29/05/2018). Refugiats en ruta. El Punt Avui. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1400748-refugiats-en-ruta.html>

3 Soler, T. (31/05/2018). Retornen 33 immigrants interceptats al Voló. Recuperat de <https://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1403690-retornen-33-immigrants-interceptats-al-volo.html>

4 Per a més activitats pedagògiques entorn a les persones refugiades, veure la Maleta Refugi: www.maletarefugi.ccar.cat

Competències bàsiques:

- Comunicativa, lingüística i audiovisual
- Social i ciutadana
- Coneixement i la interacció amb el món físic
- Autonomia, iniciativa personal i emprenedoria

Què succeeix a la frontera hispano-francesa?

Els atemptats yihadistes de 2015 (al gener contra el setmanari Charlie Hebdo, al novembre a la sala Bataclan i a altres punts de París) van desencadenar l'estat d'alarma en territori francès. D'aquesta manera, l'Estat justificava el control intern de les seves fronteres, imposant de nou controls policials i de l'exèrcit. Per aquest motiu, es pot considerar que, de facto, des d'aquell moment es reinstauraven les fronteres interiors.

Ara bé, aquest no és el primer cop que aquest tipus de procediment s'ha dut a terme per part de les autoritats franceses. De fet, des d'octubre de 2006 fins setembre de 2018, s'ha notificat el restabliment de les seves fronteres interiors en 15 ocasions⁵.

Entre d'altres, al 2016, coincidint amb la celebració d'esdeveniments esportius com l'Eurocopa o el Tour de France, augmentaven els controls policials als passos fronteres. En conseqüència, això desembocava també en un increment en la xifra de retorns i de decisions de no admissió de persones estrangeres no comunitàries procedents d'Espanya.

Fins aleshores, segons fonts policials, el procediment de devolució de les persones no admeses es realitzava de manera taxada i de forma bilateral. Però, sota el pretext de l'amenaça terrorista, França ha començat a actuar de manera unilateral rebutjant a persones que segons el seu criteri no reuneixen els requisits d'accés al seu territori. Aquest fet provoca, tal i com està documentat a Irun i a La Jonquera, que les persones es quedin atrapades entre aquests passos fronterers.

Val a dir que França no és l'únic Estat europeu que ha optat per establir més mecanismes de control a les seves fronteres. L'increment de les arribades a Europa (pel Mediterrani, sobretot) de persones refugiades a l'estiu del 2015 va tenir com a conseqüència decisions unilaterals per part d'alguns països en relació a la gestió i control de les seves línies divisòries amb la resta de països veïns. Àustria, al setembre de 2015, va ser el primer, però actualment més països de l'espai Schengen apliquen el control de fronterer. Aquests són França, Alemanya, Àustria, Dinamarca, Suècia i Noruega (el darrer no és membre de la UE però sí és espai Schengen).

A l'octubre de 2017, en una reunió dels ministres d'interior i de justícia⁶ s'iniciava el debat sobre la modificació de les condicions d'aplicació que el Conveni de Aplicació Schengen fixava per a la reinstauració del control de les fronteres interiors. En aquesta discussió es distingien dos grups de països: els que volien reformar Schengen per prolongar aquests controls davant suposades amenaces; i els que defensaven la necessitat de preservar Europa sense fronteres. Mentre la discussió no es concreta els països segueixen sol·licitant pròrrogues per mantenir el control de les seves fronteres, la darrera pròrroga demanada finalitza el maig de 2019.

⁵ Per a més informació: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/borders-and-visas/schengen/reintroduction-border-control/docs/ms_notifications_-_reintroduction_of_border_control_en.pdf

⁶ Per a més informació: <https://www.consilium.europa.eu/es/meetings/jha/2017/10/12-13/>

Unitat 1. Fronteres, polítiques i persones

1) Concepte

L'increment dels controls policials per part de la policia Estats ha derivat en un major nombre d'identificacions als punts fronterers de La Jonquera. Tal com ha pogut observar directament l'equip (i també a través de converses amb personal de les estacions frontereres) les patrulles realitzen controls gairebé diaris dins dels trens que van en direcció a França.

2) Situacions

• Reinstauració de la frontera.

Sense perdre de vista que el punt de partida del Codi de Fronteres Schengen es l'absència de controls i que només en casos concrets preveu la reinstauració de les fronteres interiors, l'acord de readmissió entre l'Estat francès i l'Estat espanyol és un instrument que s'utilitza per retornar a Espanya a persones en situació administrativa irregular que són interceptades a França. Però aquest acord no justifica una vigilància regular i constant de la frontera, ni per la part francesa ni per l'espanyola i obvia el dret a informació, defensa jurídica i recurs.

• L'Acord de readmissió entre l'Estat espanyol i el francès

El marc legal sota el que s'emparen els nombrosos casos de devolucions entre ambdós països es troba en l'Acord sobre Readmissió de persones en situació irregular entre Espanya i França, signat a Màlaga el 26 de novembre de 2002 i en vigor el 21 de desembre de 2003⁷. Aquest té com a objecte la readmissió de nacionals dels països signants i de nacionals de països tercers identificats en un dels països signants i procedents de l'altre país signant.⁸

Amb aquest Acord els dos Estats es comprometen a acceptar a les persones que són retornades si es troben en situació irregular i han estat interceptades per la policia en un període de temps no superior a les 4 hores des del creuament de la frontera.

Ara bé, la realitat indica que hi ha un número important de devolucions que es realitzen al marge de qualsevol procediment, i les persones interceptades al costat francès són retornades per la policia francesa a Irún o a La Jonquera sense comunicació a la policia espanyola.

3. Activitat. Deixaries casa teva?

Expliquem la següent notícia a l'alumnat:

El 9 de febrer de 2018, quatre homes tunisians arribaven a Girona amagats al remolc d'un camió. 6 dies més tard, a Celrà, vuit persones (3 menors i 5 adultes) apareixien en

⁷ Ministerio de Asuntos Exteriores (2002). Acuerdo entre la República Francesa y el Reino de España sobre la readmisión de personas en situación irregular: <https://www.boe.es/boe/dias/2003/12/26/pdfs/A46109-46117.pdf>

⁸ Per a més informació sobre excepcions i procediment, llegiu el punt 3.3 de l'informe d'observació

un altre camió provinent d'Itàlia. En total, entre febrer i maig del 2018, almenys setanta persones africanes haurien arribat a Catalunya en situacions similars¹⁰. La majoria d'elles no tenien intenció d'arribar a l'Estat espanyol, sino que volien anar a França o altres països del nord d'Europa. Mentre algunes d'elles (les adultes) eren retornades a l'Estat francès en el marc de l'Acord de Readmissió bilateral, les menors passaven a disposició de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). A aquests casos, s'hi afegien les devolucions per part de la policia francesa de sol·licitants d'asil detectats durant el trajecte des d'Espanya cap a França. En referència al segon cas, un dels punts més preocupants dels darrers anys ha sigut la falta de protocols efectius per gestionar aquest tipus de devolucions. Les conseqüències han sigut situacions com la viscuda per dues famílies sirianes (10 persones, 6 d'elles menors d'edat), que posteriorment a ser interceptades en un autobús, van ser trobades en una gasolinera de La Jonquera a quarts de sis de la matinada a principis de març del 2017¹¹.

Iniciem el joc “Deixaries casa teva” de la maleta pedagògica de la CCAR, on reflexionarem sobre les diferents experiències i històries de vida de les persones refugiades, migrants i sol·licitants d'asil.

10 Soler, T. (29/05/2018). Refugiats en ruta. El Punt Avui. Recuperat de <http://www.elpuntavui.cat/punt-divers/article/4-divers/1400748-refugiats-en-ruta.html>

11 Brujats, P. (09/03/2017) França retorna refugiats. Cadena Ser. Recuperat de https://cadenaser.com/emisora/2017/03/09/radio_girona/1489063318_423878.html

Unitat 2. La falta de vies segures i legals i la clandestinitat

1) Concepte

Entre d'altres, a La Jonquera està instal·lat el que és considerat com el major prostíbul d'Europa amb gairebé 200 dones exercint. Els preus baixos en comparació a França, a l'altre costat de la frontera, les “garanties” sanitàries o el fet que socialment es considera aquest com un entorn “segur” actuen com a reclam per al turisme sexual. Una de les conseqüències ha sigut que la frontera hispano-francesa estigui malauradament lligada a casos vinculats amb el tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual, ja sigui en prostíbuls o a l'espai públic.

Pel que fa al paper de les autoritats locals, el mateix ajuntament de La Jonquera va ser un dels primers municipis a nivell estatal en multar tant a prostitutes que exercien a l'espai públic com a clients. Ara bé, es va deixar de fer ja que no resultava efectiu, perquè les pròpies multes contribuïen a augmentar un deute de les víctimes amb les màfies¹², que unit a l'efecte de la clandestinitat¹³ dificultava encara més la possibilitat de sortir de les xarxes d'explotació¹⁴.

2) Situació

La clandestinitat que envolta a les xarxes de tràfic i/o explotació exposa a les persones migrants a greus riscos. El fet que a la zona es conegui l'existència de persones disposades a creuar a migrants (entre les quals hi ha menors) en vehicle particular a canvi d'un preu no especificat exposa els efectes secundaris que es poden derivar de l'increment dels controls i les devolucions entre països. Si aquests no es produeixen en un context totalment segur per a totes les persones involucrades, s'està forçant a les migrants a escollir rutes amb greus perills.

3. Activitat. Debat a l'aula

Expliquem el concepte i la situació del tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual a La Jonquera. A continuació, veiem el vídeo del Diari de Girona, on s'explica un dels darrers operatius que han desarticulat una xarxa dedicada a aquest delictes a La Jonquera.

Seguidament, iniciem el debat amb preguntes com:

- Com us heu sentit durant el visionat?
- Creieu que ser home o dona condiciona els motius de fugida i les probabilitats de trobar un refugi segur?
- Quins altres riscos poden afrontar les persones forçades a viatjar clandestinament?
- Ha confirmat les vostres idees prèvies o ha canviat alguna cosa?

12 Reguero, P. (03/11/2017). Las ordenanzas que sancionan la prostitución penalizan a las mujeres. El salto.

Recuperat de <https://www.elsaltdiario.com/trabajo-sexual/encarna-bodelon-ordenanzas-prostitucion-mujeres-multas-derechos>

13 Blázquez, B. (2017). La trata de personas con fines de explotación sexual en España: elementos para la reflexión.

14 Martín-Arroyo, Javier. (03/09/2016). Denunciados un millar de prostitutas y clientes tres un año de la “ley mordaza”. El País.

Recuperat de https://elpais.com/politica/2016/09/02/actualidad/1472839814_078043.html

Unitat 3. Totes les persones podem ser refugiades

La clandestinitat a la que es veuen forçades a afrontar moltes persones potencials sol·licitants de protecció internacional dificulta enormement obtenir dades representatives sobre el país d'origen i motius del seu trajecte. Una de les fonts de la qual podem obtenir informació és la Creu Roja de La Jonquera, que al 2018 havia atès a diferents nacionalitats:

Nacionalitat de les persones ateses			
Síria	53	Eritrea	3
Marroc	9	Costa d'Ivori	2
Nigèria	9	Romania	2
Palestina	7	Ghana	1
Guinea Conakry	5	Comores	1
Líban	5	Senegal	1
Iemen	4	Mali	1
Algèria	4		

Font: Creu Roja, La Jonquera

1) Concepte

Què és una persona refugiada?

Les persones refugiades s'han vist forçades a fugir del seu país degut a sofrir persecució per motius d'ètnia, religió, nacionalitat, opinió política, gènere o orientació sexual. Moltes són víctimes de tràfic o de conflictes armats.

2) Situació

Durant l'any 2018, l'Estat espanyol va rebre 54.065 sol·licituds de protecció internacional. D'entre totes elles, en destaquen països d'origen com Veneçuela, Colòmbia, Síria.

Ara bé, al llistat de principals també hi podem trobar països centreamericans (Hondures, El Salvador o Nicaragua), Ucraïna, Palestina, Marroc o Algèria¹⁵.

3. Activitat. Debat a l'aula

Expliquem què és una persona refugiada i l'origen de les principals sol·licituds de protecció internacional a l'Estat espanyol. Tot seguit, les comparem amb les xifres de persones ateses per la Creu Roja a la frontera.

¹⁵ Per a més informació, accedir a <https://www.masquecifras.org/#cifras-espana>

Seguidament, iniciem el debat amb preguntes com:

- Creieu que totes les persones refugiades volen arribar a l'Estat espanyol?
- On podrien voler arribar? Per què?
- Què sabeu de la situació dels països d'origen que apareixen a la llista?

Per ajudar a preparar la sessió, és recomana llegir les fitxes país dels diferents orígens que es vulguin treballar a l'aula. Les trobareu a la web caminsderefugi.org¹⁶.

¹⁶ Algunes de les fitxes país poden no estar a la llista. Aquesta es va actualitzant i ampliant al llarg del projecte.

Elaborat per:

Amb el suport de:

La informació continguda en aquesta publicació no reflecteix la posició de la Generalitat de Catalunya ni de l'Ajuntament de Barcelona